

Таким чином, створення українських дипломатичних місій в Італії та Ватикані відіграло важливу роль у справі складного процесу міжнародного визнання УНР. Незважаючи на те, що Українська Народна Республіка не була визнана офіційно, прихильне ставлення їх керівних кіл до суверенності України було очевидним.

Джерела та література

1. Робітнича газета. – 1919. – 17 січня.
2. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної ради: Біографічний довідник. – К., 1998.
3. Центральний державний архів вищих органів влади України.
4. Онацький Є. Українська дипломатична місія в Італії за перших шість місяців своєї діяльності // Календар-альманах “Відродження”. – Буенос-Айрес, 1956. – С.36-37.
5. Онацький Є. По похилій площі: Записки журналіста і дипломата. – Ч.1. – Мюнхен, 1964.
6. Галайчук Б. Організація української дипломатичної служби // Альманах “Червоної Калини”. – Львів, 1939.
7. Воля (Відень). – 1920. – Т.ІІІ. – Ч.8.
8. Онацький Є. Під омофором барона М.Василька // Український історик (Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен). – 1980. – Ч.1-4.
9. Винар Л. Євген Онацький – чесність з нацією // Український історик (Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен). – 1980. – Ч.1-4.
10. Онацький Є. Автобіографія // Український історик (Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – 1980. – Ч.1-4.
11. Центральний державний історичний архів (м. Львів).
12. Веденєєв Д., Бурім Д. Дмитро Дорошенко і “справа Севрюка” // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Т.2. – К., 1997.
13. Воля (Відень). – 1919. – Т.ІІІ. – Ч.9.
14. Шлях. – 1919. – 29 жовтня.
15. Новини (Кам’янець-Подільський). – 1919. – 21 жовтня.
16. Новини (Кам’янець-Подільський). – 1919. – 6 листопада.
17. Хома Іван Апостольський Престол і Україна, 1919-1922. – Рим, 1987.
18. Див.: Гентош Л. Якщо всі шляхи ведуть до Рима... // Політика і час. – 1997. – №5-6.

SUMMARY

The article is devoted to the activity of diplomatic representatives of Ukrainian People's Republic in Italy and Vatican. Statements showed their positive attitude towards Ukrainian independence, that played very important role in the evolution of European social and political thoughts about Ukraine.

М.В. Стопчак

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ, 1918-1920 РР.: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

Державотворчі процеси в Україні у 1917-1920 рр. були надзвичайно суперечливими, протікали далеко не рівномірно, часом вибухаючи з великою енергією, згодом згасаючи. Українські суспільно-політичні сили, які брали участь у визвольній боротьбі, були нерідко непримиренними один до одного, обіймали діаметрально протилежні політичні позиції. В результаті була втрачена рідкісна можливість і унікальний шанс відродити українську державу. Проте чи не єдиним об'єднуючим стрижнем для всіх українських національно-визвольних сил, незалежно від їх політичної орієнтації, стало відродження української культури, що забезпечило його поширення та активізацію, і залишилось величним надбанням

української революції. Навіть в умовах більшовицької окупації інерція національно-культурного відродження тривала і певний час породжувала все нові і нові яскраві духовні явища.

Вивчення проблеми культурного будівництва за доби Директорії УНР українськими дослідниками розпочалося вже наприкінці 1920 – на початку 1921 р. Однією з перших була праця відомого українського культурно-освітнього діяча С. Постернака “Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр.”, видана Всеукраїнським кооперативним видавничим союзом у Києві 1920 р. Її можна вважати першою спробою охарактеризувати особливості культурно-освітнього життя в Україні на протязі 1917-1919 рр. І по наш час вона залишається одним із найбільш ґрунтовних і змістовних досліджень цієї теми, хоча автору і не вдалося уникнути суб’єктивного трактування доби Української Держави. До певної міри це можна пояснити тим, що сам автор займав урядові посади в апараті міністерства народної освіти УНР, зокрема, у грудні 1917 р. був призначений губернським комісаром освіти на Київщині. Отож не дивно, що з десяти періодів у розвитку національно-освітнього руху в 1917-1919 рр. шість він відносить до доби Центральної ради, і по одному – до періодів гетьманської держави, Директорії, радянської й денікінської окупації України.

Характеризуючи освітній рух у період Української Держави, який привертає нашу увагу у зв’язку з тим, що він передував добі Директорії, автор поділяє його на три стадії: самостійництва, федералізму і “єдиної неділимої” Росії. Узагалі як і більшість дослідників, публіцистів, суспільно-політичних діячів, які належали до політичного табору українських соціалістичних партій і в силу своєї політичної заангажованості не бачили ніяких позитивних зрушень у галузі культури в цей період, С. Постернак називає цей період “періодом гострої боротьби українського громадянства та вчительства за українську школу”. Разом з тим, автор змушений “зазначити, що хоч і дуже багато було негативного в часи Гетьманщини, було й не мало позитивного: величезне збільшення початкових, вищих початкових і середніх шкіл; одкриття українських університетів, Академії наук і т. ін.”. С. Постернак, аналізуючи добу Директорії, називає її періодом “особливо рішучого й твердого національного курсу, з нахилом у бік шовінізму”. Пояснюючи причини цього, автор зазначає, що “під впливом і в процесі національної боротьби пробуджується, зростає і загострюється серед українського громадянства національне почуття”. Весь процес гострої національної боротьби, яким позначилась доба Української Держави, на думку С. Постернака, “потяг психологічно за собою той рішучий національний курс, під прапором якого виступала і Директорія, і українське громадянство, і українське вчительство”. В основному весь освітній рух доби Директорії, як зазначає дослідник, був продовженням освітнього руху за часів Центральної ради, перерваного, на його думку, у добу гетьманування П. Скоропадського. За Директорії відновлюють свою діяльність усі колишні установи, закриті Українською Державою, відновлюється робота комісій і Ради міністра народної освіти, продовжується робота над законопроектами, закладеними за часів першого періоду УНР тощо [1.-С.13-14].

Автор детально аналізує шкільну реформу в Україні, проект єдиної школи, яка, на думку її творців, мусила “обслуговувати все громадянство, дітей всіх класів, незалежно од соціального становища їх батьків”. Тим самим єдина школа повинна була не тільки забезпечити, але й “надати нації монолітного характеру”. Тому вона мала стати “єдиною школою й по формі і по мові”. У проекті наголошувалось, що в єдиній школі “наука мусить бути лише засобом до виховання”, у виховному процесі мали бути використані мистецтво, релігія, мораль і фізкультура [1.-С.41].

Аналізуючи розвиток культури за часів Директорії, С. Постернак доходить висновку, що “коли піднялося повстання проти Гетьманщини, і коли виявилось особливо вороже відношення з боку російського громадянства й всієї російської

преси до повстанського руху, ще більше загострилися відносини між українським і російським громадянством... Давали себе знати психологічні наслідки всього попереднього процесу національної боротьби на протязі всієї революції, особливо ж за Гетьманщини й за повстання”. Психологічним наслідком цього процесу, на думку дослідника, став рішучий і різкий національний курс, “під прапором якого виступила і Директорія, і українське громадянство, і українське вчителство”. Для реалізації цього курсу планувалось проведення рішучих заходів по українізації всіх типів шкіл, у т.ч. і вищих. Намічені були відповідні зміни у статуті Української Академії Наук тощо [1.-С.37].

Працю С. Постернака суттєво доповнює дослідження С. Сірополка “Історія освіти на Україні”. Автор, наслідуючи свого попередника, намагається заперечувати плідну діяльність у галузі освіти і науки гетьманського уряду, трактуючи її як таку, що була заініційована апаратом Центральної ради, зокрема, ухвала про заснування Українського університету у Києві, створення Української Академії наук тощо. Натомість весь час наголошується на погіршенні справи реформування шкільної освіти, позашкільного виховання і т.п. Зокрема, С. Сірополко зазначає, що “справа професійної освіти анітрохи не посунулася вперед”, позашкільна освіта “опинилася в найгіршому положенні”, “на місцях йшло планове й безпланове руйнування того, що було зроблене за Центральної Ради” [2.-С.156-157]. Отже, можна констатувати, що автор в цілому не сприйняв як конструктивну, величезну національно-культурну роботу доби Гетьманату, який вважався реакційним буржуазно-поміщицьким інститутом.

С. Сірополко здебільшого досліджує діяльність органів управління освітньою справою в УНР, аналізує розроблені Міністерством народної освіти за дорученням уряду законопроекти про єдиний український правопис, єдину школу, професійну освіту і позашкільне виховання. Не оминув він увагою й заходи, спрямовані на державну підтримку закладів культури (театрів, видавництв, Республіканської Капели). С.Сірополко подає також, хоч і незначні, відомості про роботу Другого з’їзду Всеукраїнської учительської спілки. Він звертає увагу на той факт, що вже в січні 1919 р. за наказом Директорії було відкрито перший учительський інститут і протягом року планувалось відкриття ще восьми, збільшувалась заробітна плата і державна допомога просвітянам. “За Директорії наступила знову доба контакту й співробітництва з організованим українським вчителством”, – підкреслює він [2.-159-160].

Той же автор у нарисі “Народна освіта на українських землях і в колоніях” у загальних рисах висвітлює процес розвитку народної освіти в Україні в досліджуваній період. Цей нарис уміщено у збірнику “Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича”, який вийшов друком 1940 р. у Подєбрадах. С. Сірополко, як він сам зазначає, обмежується “дуже короткими відомостями” про стан народної освіти в добу Директорії. На відміну від його ж таки вищезитованої праці, автор проводить думку, що “під час влади гетьмана П. Скоропадського розвиток українського шкільництва на Україні не припинявся”. С. Сірополко констатує, що у добу гетьманської Української Держави ряд проектів, започаткованих ще Українською Центральною радою, здобули своє логічне завершення, як, зокрема, заснування Української Академії Наук. Разом із тим, він наголошує, що “багато проектів, намічених владою Української Центральної ради, гетьманська влада відклала, а управлінням освітньою справою на місцях надала знову бюрократичного характеру”.

Характеризуючи розвиток освіти у період Директорії, С. Сірополко підкреслює, що він “визначався продовженням праці, раніше розпочатої ще за Української Центральної ради, та відновленням колишніх місцевих органів управління народною освітою, скасованих в період гетьманування П. Скоропадського”. Далі він наводить

статистичні відомості про стан народної освіти в Україні напередодні окупації її території більшовицькими військами, тобто на січень 1919 р. Наведені цифри засвідчують, що протягом часу існування Української Держави національне шкільне будівництво набрало великих обертів. Це дає можливість стверджувати, що Директорія, прийшовши до влади, успадкувала широку мережу освітніх установ усіх рівнів (від народних до вищих шкіл). Адже за місяць перебування при владі вона не зуміла б досягти таких результатів і фактично встигла лише змінити систему їх управління [3.-С.73].

Серед досліджень, присвячених становленню системи освіти в Україні, слід виділити монографію І. Крилова “Система освіти в Україні (1917-1939)”, видану в Мюнхені у 1956 р. В окремому розділі “Система освіти в Українській Народній Республіці (1917-1919 рр.)” розкривається процес розбудови системи загальної освіти, подається схема загальної освіти у єдиній школі. Проект, який готувала низка освітян, було узгоджено 21 жовтня 1919 р. у Кам’янці-Подільському на засіданні спеціальної комісії, створеної Радою Народних Міністрів УНР, і остаточно затверджено вже у Тарнові – місці осідку уряду УНР – 17 червня 1921 р. І. Крилов наголошує, що “питання єдиної школи настільки було в центрі уваги Міністерства народної освіти й Товариства шкільної освіти, що над виданим у 1919 р. проектом працювало за далеко неповними даними 136 осіб науковців, професорів і вчителів” [4.-С.78].

Чимало розмаїтих матеріалів з історії культури доби національно-визвольних змагань вміщував журнал “Бібліологічні вісті”, який виходив у 20-х рр. Зокрема, важливу інформацію про видавничу справу в Україні подає стаття Д. Лисиченка “Короткий огляд української видавничої діяльності, преси та книготоргівлі на колишній Катеринославщині” [5.-С.65]. В умовах політичної цензури, автор був змушений уникати характеристики політики Директорії у галузі друкарства, разом з тим він показав кількість видавництв, напрямки їх діяльності і тематику видань. На жаль, автор досліджує видавничий процес лише в одному регіоні України.

Окремо слід зупинитися на працях відомого українського державного, церковного культурного діяча І. Огієнка, призначеного Директорією першим міністром народної освіти УНР, невдовзі – міністром сповідань. В автобіографічній хроніці “Моє життя”, опублікованій у часопису “Наша культура”, І. Огієнко детально зупиняється на багатьох аспектах політики Директорії щодо культурного життя в УНР у цілому та на окремих напрямках його розвитку.

У хронологічній послідовності він описує прийняття урядом законів у галузі освіти: українізацію середніх шкіл; про визнання в Україні закордонних докторатів; закриття російської гімназії “за демонстративно-вороже ставлення до української влади й публічне співання “Боже, царя храни”; надання державної допомоги українським видавництвам; підвищення заробітної плати вчителям народних шкіл; обов’язкову загальну освіту та ін. [6.-Кн.1.-С.68].

Як ректор Українського державного університету у Кам’янці-Подільському, І. Огієнко у своїй хроніці детально описує усі колізії, пов’язані з долею університету під час нетривалої окупації міста більшовицькими частинами у квітні-червні 1919 р., а також упродовж усього періоду української й польської влади. Він детально описує розбудову університету, організацію нових факультетів (богословського, правничого, сільськогосподарського), викладацький склад цього навчального закладу.

Великий інтерес викликає частина хроніки, присвячена періоду перебування І. Огієнка на посаді Головноуповноваженого міністра уряду УНР при польській військовій владі. Створена ним в цей час Рада Головноуповноваженого дозволила на деякий час продовжити діяльність урядових референтур на українській землі під час перебування уряду І. Мазепи у Проскурові та Новій Чорторії. У цей період І. Огієнко продовжує клопотатися про державне фінансування державних установ

освіти та науки. Він зазначає, що у грудні було таємно відправлено до Києва кошти на фінансування Української Академії наук і українських гімназій, Української Академії мистецтв, виплату заробітної плати освітянам, а також на підтримку українських видавництв і преси. На посаді Головноуповноваженого І. Огієнкові доводилось долати безліч утисків щодо українських громадян, зокрема, галичан, яких польська військова влада намагалась вислати з Поділля; проти заборони носити українську військову форму, відправляти церковну службу українською мовою тощо [6.-Кн.8-9.-С.628-633]. Оцінюючи діяльність І. Огієнка на цій посаді, ад'ютант Головного Отамана С. Петлюри писав, що “він зробив велику цінну послугу для України..., обороняв українське громадянство та українські установи од сусідських зазіхань, виривав од поляків, що тільки можна було вирвати, і все зробив, керуючись все ж тільки інтересами Нації” [7.-С.165-166].

До певної міри цей період існування української державної влади у Кам'янці-Подільському висвітлюється В. Приходьком у розвідці “Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі”. Але вказана праця в контексті даного дослідження цікавить нас, насамперед, як історія університету за доби Директорії УНР, який, за словами автора, “майже два з половиною академічних роки, з малими перервами, перебув під українською владою”. За цей час він встиг “організуватись і скріпитись”. Пощастило цій вищій школі в період, коли Кам'янець-Подільський був столичним містом, а університет фактично столичним і єдиним українським вузом. В цей час, як зазначає В. Приходько, “університет не знав недостатчі й мав усе потрібне. Мав навіть деякі лишки, які раціонально вжив на купівлю кількох будинків для потреб університету” [8.-С.57-58].

Останнім часом вийшла низка публікацій, присвячених історії Українського Державного Університету у Кам'янці-Подільському, які суттєво доповнюють розвідку В. Приходька. Серед них слід назвати неопубліковані раніше спомини В. Біднова “Перші два академічні роки Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському: Уривок із спогадів”, статті О. Завальнюка “Кам'янець-Подільський державний український університет: Становлення і діяльність (1918-1921)”, “Кам'янець-Подільський державний український університет – опора українського державотворення (1918-1920)” [9-11].

Висвітленню одного з головних досягнень української культури новітньої доби – заснуванню Української Академії наук присвячено декілька ґрунтовних праць в українській історіографії. Як відомо, 14 листопада 1918 р. в день повстання Директорії УНР гетьманом П. Скоропадським було підписано закон про відкриття УАН. У монографії відомого українського історика Н. Полонської-Василенко “Українська Академія наук: Нарис історії”, виданій у Мюнхені, розкривається складний процес становлення та діяльності цієї установи. Дослідниця подає маловідомі факти з життя академії у період Директорії. Зокрема, вона описує засідання Українського Наукового Товариства у Києві “2 січня 1919 р. під головуванням М. Грушевського, який поставив питання про ліквідацію цієї установи, “створеної гетьманським урядом”. Він вважав, що за часів Директорії “треба розпочати все наново”. На щастя, ця позиція не зустріла схвалення інших членів УНТ, однак не могла не позначитись на подальшій долі УАН. “У Грушевського темперамент політика взяв гору над об'єктивізмом великого історика, – підкреслює Н. Полонська-Василенко. – Ця постава до Академії залишилася у М.С. Грушевського на все життя. Його ворожість до інших академіків та самої установи вміло використовували ті, кому розцвіт української національної культури був сіллю в очах”. Вона наводить також факти, цитовані нами з автобіографічної хроніки І. Огієнка про матеріальну допомогу УАН із боку Головноуповноваженого міністра уряду УНР у Кам'янці-Подільському. Заслужують також на увагу сторінки книги, які описують існування УАН за часів денікінської і більшовицької окупації міста

[12.-С.17-21].

Серед інших публікацій, які торкаються історії УАН, слід виділити монографії В. Онопрієнка “Історія української науки XIX-XX”, В. Онопрієнка, О. Реєнта, Т. Щербань “Українське Наукове Товариство (1907-1921 роки)”, В. Сарбея і Л. Москвич “Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848-1922 рр.)”, збірник епістолярної спадщини А. Кримського та щоденник В. Вернадського, які вийшли в останні роки [13-16].

У процесі розвитку української культури на протязі усього періоду національно-визвольних змагань ключову роль відігравали товариства “Просвіта”. Вони сприяли піднесенню національної свідомості українців і забезпечили безперервність українського культурно-освітнього руху. Відомості про діяльність “Просвіт”, найбільш масових громадських організацій, у досліджуваний період знаходимо в працях С. Перського “Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові”, В. Дорошенка “Просвіта”, її заснування й праця (короткий історичний нарис з додатком про “Просвіти” в інших країнах”, монографіях, які вийшли протягом 1990-х рр.: Л. Євселевського, С. Фарини “Просвіта” в Наддніпрянській Україні”, О. Коновця “Просвітянський рух в Україні (XIX – перша третина XX ст.)” та ін. [17-20].

Поряд із “Просвітами” безпосередній вплив на виховання національної свідомості мав український театр. Важливу інформацію про театральне життя України, вплив на нього суспільно-політичних подій містять нариси з історії театральних колективів, які виникли в період революції – “Молодого театру”, театру ім. Франка, мистецького об’єднання “Березіль”, Кийдрамте та ін. Чимало праць, присвячених українському театру і театральному мистецтву в Україні, вийшло в українській діаспорі, зокрема, дослідження Д. Антоновича “Триста років українського театру, 1619-1919”, С. Чорного “Український театр і драматургія”, Б. Василєва “Ідея театральності і її відбиток в Молодому Театрі” та ін. [21-23]. Проте здебільшого вони мають театрознавчий характер.

Останніми роками проблема розвитку українського театру знайшла своє продовження у публікаціях І. Романько. Зокрема, у праці “Театральна справа в Україні під час влади національних урядів (1917-1920 рр.)” вона розглядає діяльність українських театрів в період Директорії. Інтерес викликають наведені дослідницею численні факти, які засвідчують фінансову підтримку театральних установ України, хоча вона за тих складних політичних і військових умов не могла у повній мірі задовольнити потреби театральних колективів. І. Романько розкриває суть конфлікту між українським урядом і колективом “Молодого театру”, який “вважав себе цілком вільним, залишався поза політикою і намагався бути незалежним від політичних сил, що перебували при владі”. Крім того, за твердженням автора, уряд подекуди втручався у вибір репертуару державних театрів. “Існувало неписане правило, – зазначає дослідниця, – загальний характер репертуару мав відповідати інтересам розбудови української державності” [24.-С.22-28].

Одним з досягнень української культури доби Директорії можна вважати створення Української Республіканської капели під керівництвом відомого композитора, аранжувальника і диригента О. Кошиця. Цей хоровий колектив, створений за дорученням Головного Отамана С. Петлюри, брав участь у найбільших національних урочистих подіях (Свято Соборності, відкриття Трудового Конгресу та ін.), але найбільше своє визнання капела здобула під час гастролей по країнах Європи, Північної та Південної Америки. Історія подорожі Української Республіканської капели, під час якої вона здобула світову славу і познайомила не лише з українською народною піснею Захід, але і привернула його увагу до самої України та її національно-визвольного руху, висвітлюється здебільшого у працях українських істориків діаспори, частково вона знайшла своє висвітлення у спогадах

[25].

Капела не лише знайомила західний світ із українською народною пісню, вона проводила і політичну діяльність. Адже на її концертах поширювався різного роду інформаційний матеріал про Україну, боротьбу з більшовицькою владою, внутрішню й зовнішню політику українського уряду; подекуди відбувались лекції на ці теми. “Ми возили з собою купу брошур, карточок, як коли то й відозв, котрі ми роздавали на концертах як інформаційний матеріал, а то й просто вели політичну пропаганду, домагаючись від Європи допомоги в нашій боротьбі проти Москвинів”, – зазначав В. Андрієвський. Власне тому, за його словами, досить популярною в той час була думка, що політична місія Республіканської капели “варта була більше, ніж місії усіх наших посольств заразом!” [26.-С.268].

Проблема розвитку української культури в добу Директорії знайшла своє відображення у ряді узагальнюючих праць, які вийшли переважно в українській діаспорі. Це, насамперед, ґрунтовні дослідження П. Лончина, І. Кейвана, М. Семчишина [27-29]. Проте в силу об’єктивних обставин ці автори не мали можливості залучити до наукового обігу нові документи і архівні джерела, оскільки їх переважна більшість знаходиться в Україні. Вони мали лише можливість проаналізувати політику радянської влади в галузі культури, або у загальних рисах відтворити перебіг культурного руху в Україні. Так, в узагальнюючій праці М. Семчишина “Тисяча років української культури”, яка має 550 сторінок, огляду культурного життя в Україні “Періоду Першої світової війни і визвольних змагань” відводиться лише 9 сторінок, причому добі Директорії відведено кілька рядків. Це зайвий раз засвідчує, що вивчення проблеми розвитку української культури у другий період існування УНР і пошуки нових концептуальних підходів у її роз’язанні потребує залучення широкого кола архівних джерел та їх ретельного аналізу.

Джерела та література

1. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. – К., 1920.
2. Сірополко С. Історія освіти на Україні. – Львів, 1937.
3. Сірополко С. Народна освіта на українських землях і в колоніях // Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.
4. Крилов І. Система освіти в Україні (1917-1919 рр.). – Мюнхен, 1956
5. Лисиченко Д. Короткий огляд української видавничої діяльності, преси та книготоргівлі на колишній Катеринославщині // Бібліологічні вісті. – 1930. – №2.
6. Огієнко І. Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва // Наша культура (Варшава). – 1936. – Кн.3, 7-10.
7. Доценко О. Літопис Української революції. – Т.П. – Кн.5. – К.-Львів, 1924.
8. Приходько В. Повстання Українського державного Університету в Кам’янці на Поділлі. – Варшава, 1935.
9. Біднов В. Перші два академічні роки Українського державного Університету в Кам’янці-Подільському. Уривок із спогадів // Кур’єр Кривбасу. – 1997. – №69-70.
10. Завальнюк О. Кам’янець-Подільський державний університет: становлення і діяльність (1918-1921) // XXXXIII звітна наукова конференція кафедр інституту за 1991-1992 рр. (серія суспільних наук). – Кам’янець-Подільський, 1993.
11. Завальнюк О. Кам’янець-Подільський державний університет – опора українського державотворення (1918-1920 рр.) // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Збірник наукових праць. – Фастів, 1999.

12. Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук: нарис історії. – К., 1993.
13. Онопрієнко В. Історія української науки XIX-XX століть. – К., 1998.
14. Сарбей Т., Москвич Л.Г. Академік Орест Іванович Левицький (1848-1922 рр.): Життєпис, бібліографія його праць і праць про нього. – К., 1998.
15. Агатангел Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії Наук. Вибране листування. – К., 1997
16. Вернадський В.И. Дневники 1917-1921. Январь 1920 – март 1921. – К., 1997.
17. Перський С. Популярна історія товариства “Просвіта” у Львові. – Львів, 1932.
18. Дорошенко Д. “Просвіта”, її заснування й праця (короткий історичний нарис з додатком про “Просвіти” в інших країнах). – Філадельфія, 1959.
19. Євселевський Л.І., Фарина С.Я. “Просвіта” в Наддніпрянській Україні. – К., 1993.
20. Коновець О. Просвітянський рух в Україні (XIX – перша третина XX ст.). – К., 1992.
21. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619-1919. – Прага, 1925.
22. Чорний С. Український театр і драматургія. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1980.
23. Василев Б. Ідея театральності і її відбиток в Молодому Театрі // Воля (Відень). –1921. – Т.І. – Ч.ІІ.
24. Романько І.І. Театральна справа в Україні під час влади національних урядів (1917-1920). – К., 1999.
25. Грінченко М. Історія української музики. – Нью-Йорк, 1961.
26. Андрієвський В. З минулого. – Т.ІІ. Від гетьмана до Директорії. – Ч.2. – Берлін, 1923.
27. Лончина П. Українська культура. Короткий огляд. – Нью-Йорк, 1983.
28. Кейван Н. Нариси з історії української культури. – Едмонтон, 1984.
29. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – К., 1993

SUMMARY

The work is devoted to the process of development of Ukrainian education, science, literature and art under Derictoriya. The prospectives for future study of the problem are described.

Т.С. Осташко

ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД КЕРІВНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНСЬКОГО СОЮЗУ ХЛІБОРОБІВ – ДЕРЖАВНИКІВ

Українська монархічно-консервативна ідея в XX столітті знайшла своє реальне втілення у двох поєднаних між собою суспільно-політичних явищах: Українській Державі гетьмана П. Скоропадського 1918 р. і гетьманському русі на еміграції. Гетьманат, проіснувавши 7 з половиною місяців, не зумів здобути широке коло прихильників у тодішньому українському суспільстві, яке перебувало в полоні соціалістичних та демократично-республіканських ідей. Поразка національно-визвольних рухів українського народу 1917-1921 рр. призвела до занепаду популярності українських соціалістичних партій. До певної міри цьому сприяла і загальна криза європейської демократичної системи. У зв'язку з цим І. Лісяк-Рудницький констатував той парадоксальний факт, що з чотирьох основних напрямків в українській політичній думці (народництво, консерватизм, націоналізм і